

EL DOCUMENTALISTA I LA RECERCA AUDIOVISUAL PER TELEVISIÓ

Montserrat Bailac i Puigdellívol
Documentalista TV3

Aquest article és fruit de la col·laboració que he realitzat en el programa de contingut històric "Cambó" que ha produït Televisió de Catalunya sota la direcció de la periodista Dolors Genovès. La meua contribució en aquest projecte ha estat la de documentalista, amb la tasca de realitzar la recerca documental, tant d'informació escrita, gràfica com audiovisual.

La feina del documentalista en la recerca audiovisual suposa la localització de determinades imatges per a un projecte en concret. Per poder ser utilitzades en televisió, aquestes imatges es poden trobar en diferents suports com ara fotografia, film o vídeo. L'objectiu de la recerca audiovisual pot ser molt variat, des de camps de blat a la primavera per un spot publicitari, material d'arxiu de la I Guerra Mundial per produccions històriques, fins a declaracions concretes d'algun personatge per a un informatiu de la televisió. En la recerca audiovisual, encara que sembli una paradoxa, el visionat de les cintes és normalment l'última etapa. En el procés d'anàlisi, els arxius audiovisuals elaboren unes fitxes que contenen la sinopsis del material. Aquesta sinopsi informa tant del contingut conceptual com visual. Molt sovint és aquesta descripció de plans el primer punt de contacte del documentalista amb el material que es busca. Si l'anàlisi documental de les imatges s'ha realitzat correctament, el fet de no visionar-les no ha de ser cap impediment a l'hora de la recerca. Al contrari, una bona catalogació i anàlisi del material facilita i agilitza tot el procés.

1. Mètode de treball: informació i temps

En començar a treballar per un programa de televisió és molt interessant que el documentalista s'involucri des d'un inici en l'elaboració del projecte, formant part de l'equip del programa. Això li permet, d'entrada, disposar de més informació i de més temps per intentar localitzar les imatges del programa. Aquest factor és imprescindible en el cas de reportatges històrics. Treballar prop del director del reportatge et fa avançar al mateix temps que ell en la història, conèixer des de quin punt de vista es vol explicar un fet concret i disposar de més recursos i idees a l'hora de pensar en arxius on efectuar la recerca. Quan més coneixement disposes sobre la història o el personatge sobre el que es vol fer el programa, més fàcil és reconèixer quan unes imatges són necessàries pel documental. Hem de tenir present que el testimoni audiovisual aporta una informació molt valuosa i complementària a la que ens està explicant el guió. Sovint, com en el reportatge sobre Cambó, unes imatges trobades poden modificar el guió per tal d'incloure-les pel seu valor inèdit i gràfic.

La circulació d'informació entre els membres de l'equip és, per tant, un instrument de gran ajuda. La predisposició de l'equip, especialment el director i realitzador del programa, és fonamental. Si el documentalista sap perquè es necessiten unes imatges i com es pensen utilitzar, disposarà de més recursos a l'hora de seleccionar uns fragments concrets o de suggerir imatges alternatives. El factor important és dotar al documentalista dels criteris necessaris per poder seleccionar el material i estalviar, en la mesura possible, el visionat posterior dels membres de l'equip.

Un altre factor a tenir present és el temps, si es vol obtenir un producte de qualitat. Disposar de temps permet al documentalista visionar molt material colateral que, en un moment determinat pot servir per il·lustrar episodis concrets del documental. Si no es disposa de temps la recerca resultant és més pobre i es concentra en les imatges impres-

cindibles del reportatge. A més a més, amb el temps limitat, la recerca tan sols es pot efectuar sobre material ja catalogat i per tant susceptible d'haver estat utilitzat en anteriors ocasions. Per tant, es perd la possibilitat d'enriquir el reportatge amb noves aportacions de material més precis i fins i tot inèdit. El documentalista esdevé la persona de l'equip de producció que més material ha visionat i pot, per tant, col·laborar donant idees del que ha vist i analitzat.

2. La recerca en els arxius

El documentalista hauria de tenir un cert coneixement previ dels arxius audiovisuals que haurà de consultar i quin tipus de material hi pot trobar. Si la recerca s'efectua en el centre de treball habitual, sobre una base de dades que es domina i amb coneixement a fons dels criteris amb els que s'han elaborat les fitxes catalogràfiques, el documentalista treballa sobre segur. Sap si el material que precisa pot trobar-lo entre el seu fons. En canvi, quan la investigació es realitza sobre material dipositat en d'altres centres, no es disposa d'aquest coneixement previ. En aquests casos l'ajuda dels responsables dels arxius és molt valuosa a l'hora d'orientar la recerca del documentalista. Molts arxius audiovisuals disposen de catàlegs sobre el que es realitza la recerca però, sovint, els punts d'accés al material són tan sols títols orientatius. Arribat aquest punt el visionat de les imatges és imprescindible i insubstituïble.

A part del coneixement del tipus de fons dels arxius, és necessari també una planificació de les consultes. Una preparació prèvia de la recerca als arxius pot estalviar temps i diners del pressupost final del reportatge. Molts arxius d'audiovisuals, públics i privats, disposen de certes normes i reserves per accedir als documents. Tots aquests condicionants modificaran la planificació i poden fer allargar el procés de recerca. El documentalista es pot trobar amb certs materials, interessants per la producció, que no es puguin consultar per carència de medis del centre on està conservat, per deficiències tècniques, per impossibilitats d'inventari i catalogació o per manca de recursos econòmics. També es pot trobar material que estigui sotmès a certes restriccions d'ús. Això es pot donar pel tipus de format en que es troben les imatges (nitrats, 9'5 mm ...) o bé pels drets de propietat intel·lectual. Aquests supòsits poden fer créixer les despeses previstes inicialment, especialment si algun del material audiovisual necessari s'ha de restaurar pel seu deficient estat de conservació. La restauració de materials per la seva exhibició dona un valor afegit al reportatge, donat que les imatges tractades aporten nova informació. I, a més es contribueix a la conservació del material fílmic.

Cal preveure que la negociació dels drets per utilitzar les imatges també pot portar un cert període de temps, especialment quan l'arxiu on es troben dipositades en desconeix la procedència. El documentalista haurà d'iniciar llavors una tasca d'autèntica investigació intentant esbrinar qui detenta els drets d'aquell material o bé si ja es troba en situació de domini públic. En cas que la recerca no doni fruit, sempre serà convenient redactar un acord contractual, assessorats per un advocat, amb l'arxiu dipositari en que aquest manifesti el desconeixement del detentor dels drets. Per intentar localitzar els drets d'un determinat material és útil examinar d'entrada la cinta, l'envoltori en que es presenta l'original intentant trobar qualsevol pista que indueixi a una futura investigació (lloc, noms, catàlegs etc.). En aquesta recerca els registres de propietat intel·lectual, si existeixen, són instruments útils, ja que registren tota la producció d'un país. La situació dels drets d'autor depèn molt dels països i de les legislacions vigents. El cas d'Espanya ha estat força patètic amb un gran parèntesi legal. De totes maneres, l'absència total d'informació sobre un treball en matèria de propietat intel·lectual no vol dir que l'obra no en tingui. Tal i com sabem, els drets d'autors són inherents a la creació de l'obra. Per tant no és necessari per part de l'autor/creador/detentor dels drets fer cap tipus d'ac-

ció per expressar-ho. No hi ha cap tipus d'obligació d'enregistrar les obres a l'Oficina de Propietat Intel·lectual. La investigació de la Propietat Intel·lectual es complica quan la realitzem en diversos països. Les legislacions són diferents i els terminis d'expiració dels drets també. Per tant, un material pot ser de domini públic (sense drets coneguts o expirats i per tant de lliure utilització) en un determinat país, però no es pot utilitzar lliurement en la resta. En qualsevol cas sempre serà interessant disposar d'un text escrit en que s'autoritzi l'ús del material per la finalitat d'emissió. No seria recomenable utilitzar les imatges sense haver negociat prèviament els drets d'utilització. En cas de problemes podria suposar haver de refer el documental per suprimir les imatges en qüestió del programa o haver de pagar una quantitat important de diners.

3. Dificultats en la recerca: combinació de recursos

En els reportatges històrics un dels principals problemes en què es pot trobar el documentalista és el d'haver de datar unes imatges neutres o identificar personatges de poca rellevància pública. Contrastar maneres de vestir, edificis, paisatges, rètols amb fotografies o imatges de llibres o d'altres pel·lícules pot ajudar a situar unes imatges en un determinat període de la història. La col·laboració d'especialistes, historiadors, coetanis o familiars pot ajudar també a la identificació de personatges i indrets. Un recurs addicional pot ser la informació mateixa que ens ofereix el suport original en què es troben les imatges. Els suports han anat canviant al llarg del temps i, tot i que molts han coincidit en els anys, n'hi ha que van ser utilitzats en uns determinats períodes de la història. Qualsevol aproximació en la datació de les imatges ajudarà en la utilització posterior del material.

El documentalista ha d'esgotar totes les possibles fonts abans de donar una recerca per infructuosa. Aquestes no hauran de ser únicament els arxius públics i privats. Molt sovint els arxius particulars poden oferir material sorprenent i amb el valor afegit de ser pràcticament inèdit, sinó ho és realment. Aquí de nou la localització d'imatges privades pot portar a històries i vivències personals molt interessants que poden complementar el reportatge. En el programa sobre Francesc Cambó la recerca audiovisual es va iniciar sobre l'advertiment que es desconeixia l'existència d'imatges en moviment d'ell. Cambó era una persona a qui no agradava aparèixer en filmacions públiques. La complexitat del personatge ha portat a la realització final d'un programa en dos capítols. Les imatges no han estat cap impediment. La recerca en arxius particulars ha permès localitzar una important quantitat de material inèdit. Els aficionats al "cinema domèstic" de l'època ens permeten veure Francesc Cambó en diferents activitats públiques i privades. La qualitat tècnica de les filmacions passa a segon terme quan les imatges que contenen són de gran valor històric i documental.

A tot això s'hi ha d'afegir que, amb aquesta localització, es contribueix a la recuperació del patrimoni fílmic del país. Molt sovint ni els mateixos propietaris són conscients del valor del material de que disposen. Filmacions que es consideren familiars esdevenen un testimoni d'una època, d'uns costums o fins i tot de fets de rellevància política.

Ara bé, la recerca en els arxius particulars requereix un altre tractament per part del documentalista. Les persones que conserven el material són, molt sovint, les mateixes que l'han produït. Aquí ens trobem amb algú implicat sentimentalment amb les imatges que necessitem. No és el mateix quan realitzem una transacció comercial amb un arxiu de materials audiovisuals que disposa d'uns fons i els explota econòmicament. En els casos d'arxius particulars és convenient intentar donar la màxima informació a aquestes persones, explicar amb quin objectiu es faran servir les imatges i sempre redactar un compromís per escrit sobre la cessió d'utilització i condicions d'ús.

Tot aquest material que el documentalista va visionant pel programa en concret ha de ser analitzat correctament ja des d'un inici. Unes imatges visionades al principi de la recerca i que es van considerar innecessàries per qüestions de guió poden ser necessitades amb posterioritat. Si el documentalista no ha realitzat una bona catalogació de les imatges, amb descripció dels plans, amb informació de la qualitat tècnica, durada i ubicació del material visionat, podria suposar haver de fer la recerca de nou. És per això que un ordinador portàtil amb una base de dades documental esdevé un instrument imprescindible pel documentalista. D'una banda li permet anar analitzant el material visionat incorporant tots els comentaris i qualificacions que les imatges han suscitat en aquell moment. I, d'una altra, poder realitzar, en un moment donat, una recerca sobre la base de dades i disposar de tota la informació del material localitzat abans de decidir adquirir-ne de nou.

Massa sovint es prescindeix del documentalista per qüestions de pressupost o fins i tot per desconeixement de la feina d'aquest. La recerca d'imatges és assumida llavors per algun altre membre de l'equip que compartirà aquesta tasca amb d'altres de producció. L'experiència ha demostrat que la participació del documentalista és fonamental en el camp de la producció audiovisual. Amb temps i recursos suficients el documentalista podrà aportar elements que milloraran la qualitat de l'obra audiovisual, i al mateix temps, col·laborarà en la localització i preservació d'imatges en moviment que formen part del nostre patrimoni històric.